

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертацію Кротюк Катерини Андріївни
«Психологічні особливості розвитку ціннісно-сислової сфери
військовослужбовців»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 «Психологія»**

Актуальність теми дисертації. На сьогоднішній день наша держава для забезпечення територіальної цілісності України вимушена проводити бойові дії. Наслідки (економічні, політичні, соціальні), які будь-яка війна несе для суспільства, з'являються також і психологічні наслідки для людини, особливо для тих, хто приймав безпосередню участь у бойових діях. В багатьох учасників бойових дій виникають проблеми з психічним здоров'ям. Якщо ветерани бойових дій із посттравматичними стресовими розладами стають об'єктом уваги лікарів, психологів, психіатрів, соціальних працівників, то особам з екзистенційними розладами, втратою ідентичності, орієнтації у власній ціннісній системі особистості приділяється набагато менше уваги. Відтак, проблема повноцінної соціальної інтеграції учасників бойових дій в суспільство, сприяння активному включенню їх в процес соціального функціонування, реалізації свого особистісного потенціалу набуває особливого значення. Необхідність соціальної підтримки при вирішенні цілої низки проблем, таких як: адаптація до нових умов соціального середовища, наявність несприятливих психологічних факторів, незадоволення новим соціальним та професійним статусом, змінна цінностей та смислу життя, гостра потреба для багатьох учасників бойових дій у соціально-психологічній підтримці. Тому вивчення та підтримка розвитку ціннісно-сислової сфери військовослужбовців в даний час є актуальною та затребуваною суспільством.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Представлена дисертаційна робота виконана згідно з планом наукових досліджень кафедри соціальної та практичної психології соціально-

психологічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка «Психічне здоров'я особи: сім'я, спільнота, нація» (державний реєстраційний номер 0119U102340).

Достовірність та обґрунтованість одержаних результатів.

Розроблені автором і викладені у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають високий рівень обґрунтованості. Дисертанткою опрацьовано і осмислено значну кількість наукових джерел як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. При дослідженні питань, що витікають із теми дисертації, у кожному конкретному випадку автор критично осмислює, здобутки науковців, обов'язково висловлюючи при цьому свою думку, що свідчить про високу наукову культуру здобувача. Зроблені у дисертації висновки та рекомендації логічні і є результатом всебічного аналізу досліджуваного явища, здійсненого за допомогою сучасного наукового інструментарію. В процесі дослідження застосовано відповідні методи та методики дослідження. Їх використання дозволило всебічно науково обґрунтувати теоретичні, методологічні та практичні аспекти вивчення актуальної теми.

Ступінь новизни основних результатів дисертації.

Заслуговує на увагу авторська структурна модель розвитку ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців розроблена із врахуванням специфіки військової діяльності, тобто розмежуванням етапів виконання службових завдань (етапи цивільного життя, службової діяльності, безпосередньої участі в бойових діях та відновлення боєздатності). Кожен із етапів професійної діяльності військовослужбовців відображає їх професійний розвиток, безперервне виконання наказів, слідування за новими вимогами та систематичне ускладнення службової діяльності, пов'язаної з ротацією до районів ведення бойових дій. Виділені стратегії поведінки військовослужбовців є способами адаптації до воєнного та життєвого досвіду й векторами особистісного розвитку: продуктивного, ситуативно-адаптивного та непродуктивного. Розвиток ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців відбувається зі врахуванням зв'язку етапів професійної діяльності та обраних стратегій поведінки. В умовах ведення бойових дій відбувається ціннісно-

сміслова реструктуризація, де військовослужбовці прагнуть до ціннісної узгодженості з оточенням, пошуку нових смислів ефективного виконання службових завдань та сенсу всього життя. В умовах ведення бойових дій військовослужбовці можуть або повністю втратити значущі цінності, або ж здійснити внутрішню трансформацію на зростання особистісної та професійної продуктивності.

У дисертаційній роботі *вперше*: проведено емпіричне дослідження розвитку ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців на різних етапах професійної діяльності, зокрема в районах ведення бойових дій; адаптовано методологію суб'єктно-ціннісного аналізу для надання психологічної допомоги військовослужбовцям; запропоновано структурну модель розвитку ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців в умовах ведення бойових дій; *удосконалено* особливості розвитку ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців на різних етапах професійної діяльності, зміст понять «ціннісно-сміслова сфера особистості», «підтримка ціннісної стійкості», рекомендації щодо психологічної роботи офіцера-психолога військової частини; *подальшого розвитку* набуло уявлення про розвиток ціннісно-сміслової сфери особистості ранньої та середньої дорослості, особливості професійної діяльності військовослужбовців, зокрема в умовах ведення бойових дій, обґрунтування теоретико-методологічних принципів побудови та структури тренінгових програм психологічного супроводу військовослужбовців.

Практична цінність результатів дослідження.

Аналіз дисертаційної роботи Кротюк Катерини Андріївни показав, що розроблена структурна модель розвитку ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців в умовах ведення бойових дій, а також авторська тренінгова програма підтримки ціннісної стійкості можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти у розширенні науково-методологічного матеріалу, практичними та військовими психологами у консультативній та психокорекційній роботі конструктивної побудови ціннісно-сміслового

простору, офіцерами-психологами військових частин у психологічній роботі щодо підтримання ціннісної стійкості військовослужбовців.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено Українським Католицьким Університетом при викладанні навчальних дисциплін «Психологічна допомога в надзвичайних ситуаціях», «Менеджмент організації психосоціальної підтримки в умовах надзвичайних ситуацій», «Психологічне консультування пар та подружжя» (протокол № 1 від 12 січня 2024 року); Державним університетом «Житомирська політехніка» у процесі викладання навчальних дисциплін «Діагностика психічних станів в надзвичайних ситуаціях», «Психологія управління», «Психологія стресу та посттравматичного стресового розладу», «Кризова психологія» (довідка № 44-01.00/345 від 08 березня 2024 року); Житомирським військовим інститутом імені С. П. Корольова в процесі викладання навчальних дисциплін «Військова педагогіка і психологія», «Лідерство у професійній діяльності», «Основи військового лідерства», «Морально-психологічне забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України» (протокол № 9 від 13 березня 2024 року); Інститутом психології імені Г. С. Костюка НАПН України у науково-дослідній роботі лабораторії психології творчості «Функціонування творчого мислення в умовах інформаційної невизначеності» в рамках комплексної проблеми «Інформаційно-психологічна безпека особистості та творчих процесів» (довідка № 86-01-26 від 14 березня 2024 року); військовою частиною А1262 у процесі проведення авторської тренінгової програми підтримки ціннісної стійкості військовослужбовців та рекомендацій щодо психологічної роботи офіцера-психолога (довідка № 815 від 18 березня 2024 року).

Повнота викладу результатів дисертації у наукових публікаціях.

Результати дисертаційної роботи відображено у 12 наукових працях, 9 з яких є одноосібними. Серед них: 5 статей опубліковано у фахових періодичних наукових виданнях України; 7 науково-популярних праць, з яких 3 опубліковані у збірниках тез всеукраїнських науково-практичних конференцій та 4 – у міжнародних. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, особистим внеском здобувача у роботі «Особливості ціннісно-сислової сфери

військовослужбовців з різним досвідом участі в бойових діях» (у співавторстві з Л. Журавльовою) є вивчення теоретичних підходів дослідників до проблематики наукової статті, визначення структури та особливостей проведення емпіричного дослідження військовослужбовців з різним досвідом участі в Операції Об'єднаних сил, здійснення кількісного та якісного аналізу отриманих результатів військовослужбовців за критеріями значущості цінностей, статистичного аналізу впливу хронологічного віку на розвиток ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців; у роботі «Смисложиттєві орієнтації військовослужбовців, які перебували в зоні АТО» (у співавторстві з Л. Журавльовою) – кількісний, якісний та статистичний аналіз емпіричного дослідження військовослужбовців з різним досвідом участі в АТО; у роботі «Динаміка ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців в умовах бойових дій» (у співавторстві з В. Кириченком) – теоретичний аналіз українських та зарубіжних дослідників щодо ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців, побудовано та наведено інтерпретацію структурно-логічної моделі розвитку ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців, які беруть участь в бойових діях. Опубліковані наукові праці в повному обсязі відображають зміст дисертаційної роботи, що відповідає кількості публікацій та повноті відображення в них основних результатів дослідження відповідно до пунктів 8,9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова КМУ №44 від 12.01.2022). Матеріали дисертаційної роботи представлялись та обговорювались на: 5 Міжнародних та 4 Всеукраїнських науково-практичних конференціях, що свідчить про достатнє оприлюднення та обговорення наукових результатів дисертації на науково-практичних заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень і порушень академічної доброчесності.

У рецензованій дисертаційній роботі не встановлено ознак академічного плагіату, фальсифікації чи інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконання дисертанткою представленого наукового

дослідження. Текст є оригінальним, всі цитати коректно позначені та вказані в списку використаних джерел.

Оцінюючи дисертаційну роботу Кротюк Катерини Андріївни в цілому позитивно, необхідно зупинитися на деяких питаннях і пропозиціях:

1. Дослідження було б більш ґрунтовним, якби виокремити особистісні профілі досліджуваних за продуктивним та непродуктивним особистісним розвитком.

2. Вагомим здобутком є розроблена та апробована авторська тренінгова програма підтримки ціннісної стійкості військовослужбовців. Вважаємо, що варто опублікувати методичні рекомендації щодо її впровадження для фахівців.

Зазначені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, не зменшують її наукової новизни та практичної значущості.

Таким чином, дисертація «Психологічні особливості розвитку ціннісно-сислової сфери військовослужбовців» відповідає спеціальності 053 «Психологія», вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів №44 від 12 січня 2022 року, а її авторка, Кротюк Катерина Андріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Рецензент:

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри психології,
логопедії та інклюзивної освіти
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Людмила КОТЛОВА

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:
Начальник відділу кадрів Житомирського
державного університету
імені Івана ФРАНКА

Лисюк